

8. POGLAVLJE

SAMOPOUZDANJE I DRUGO

Poredak osnovnih vrednota. U istraživanju mladi su rangirali i određena životna područja po stupnju važnosti za njihov život. U tablici 71 navedeni su prosječni rangovi za svako područje.

PODRUČJE	Rang	Prosječan rang
Zdravlje	1	1.91
Prijateljstvo	2	3.62
Stalno zaposlenje	3	3.68
Uspjeh u karijeri	4	4.15
Novac	5	4.24
Oženiti se (udati) i imati svoju djecu	6	4.64
Dobra razonoda	7	5.74

Tablica 71.

Kad bi morao(la) birati između sljedećeg, što bi stavio(la) na prvo mjesto po važnosti u tvom životu, što na drugo, itd. do posljednjeg mjesta? Upiši rang (brojeve od 1 do 7) uz ono što je predloženo.

Najviše mjesto u hijerarhiji vrednota zauzima zdravlje, a odmah je zatim prijateljstvo. Zanimljivo je da mladi ljudi skoro jednako važnim procjenjuju i stalno zaposlenje. Pri tome, novac sam po sebi nije izrazito važan. Mladima je važniji posao i uspjeh u karijeri gdje će njihove sposobnosti i znanja doći do izražaja (samoostvarenje, ponos). Dobra zabava na posljednjem je mjestu u hijerarhiji vrednota. Zanimljivo je da ispitanici, premda imaju pozitivne stavove prema ženidbi i mogućnosti da imaju djecu, brak i obitelj smještaju relativno nisko u sustavu vrednota. U njihovom sustavu vrednota trenutačno više mjesto zauzimaju životna područja važna za individualnu egzistenciju.

U spomenutom istraživanju Sakomana i suradnika 1998. godine bilo je postavljeno isto pitanje. (Istraživanje je provedeno na reprezentativnom uzorku od 2.823 učenika svih razreda srednjih škola koji žive u županijskim središtima diljem Hrvatske. U uzorak nisu bili uključeni učenici koji žive na područjima posebne državne skrbi, pa se može pretpostaviti da je slika o kvaliteti života nešto bolja.) Dobiivena hijerarhija vrednota bila je sljedeća: zdravlje (2.21); pri-

jateljstvo (3.39); oženiti se/udati i imati djecu (3.81); uspjeh u karijeri (4.08); stalno zaposlenje (4.37); novac (4.51) i razonoda (5.63). Obje rang-liste u osnovi su jako slične, ali se zamjećuje i jedna važna razlika. Kao što se vidi iz prosječnih rangova, učenici koji žive u ostalim dijelovima Hrvatske na više mjesto u hijerarhiji vrednota stavili su brak i obitelj, a na niže mjesto stalno zaposlenje. Razlika je djelomično odredljiva činjenicom da nisu isti uzorci, te da je istraživanje provedeno godinu dana ranije. Međutim, hijerarhija osnovnih vrednota prilično je stabilna. Stoga smo manje skloni interpretaciji da su eventualne promjene u društvenim uvjetima tijekom samo godine dana mogle utjecati na promjenu sustava vrednota mladih. Vjerojatnije je da je razlika izazvana razlikama u životnom položaju učenika; kod učenika na područjima posebne državne skrbi egzistencijalne potrebe više dolaze do izražaja te je i stalno zaposlenje na višem mjestu u sustavu vrednota.

Premda su važnost braka i obitelji slabije ocijenili, ispitanici nemaju negativne stavove prema zasnivanju vlastite obitelji. Gotovo svi (95%) naveli su kako očekuju da će se udati ili oženiti. Na pitanje koliko bi djece željeli imati, 1.2% navodi da neće imati djece, a ostali bi najčešće željeli imati dvoje (54.4%) ili troje (22.3%) djece. Više od troje djece željelo bi imati 15.3% učenika, a jedno dijete 5.9% ispitanika.

Zadovoljstvo zdravljem, općenito. Većina ispitanika nema zdravstvenih problema, manje zdravstvene probleme ima 11.9% učenika, a 5.5% ispitanih učenika ima takve zdravstvene probleme koji im smetaju u obavljanju nekih aktivnosti. U skladu su s objektivnim zdravstvenim statusom i procjene zadovoljstva vlastitim zdravljem (tablica 72). Tako 12.9% učenika možemo smatrati relativno nezadovoljnima, tj. nisu niti zadovoljni niti nezadovoljni svojim zdravljem, a 5% učenika, vjerojatno onih koji imaju nešto veće zdravstvene probleme, nezadovoljnima svojim zdravljem.

Tablica 72.
Koliko si zadovoljan(na)
svojim zdravljem?

	N	%
1. Jako zadovoljan(na)	309	27.9
2. Prilično zadovoljan(na)	589	53.3
3. Niti zadovoljan(na), niti nezadovoljan(na)	143	12.9
4. Prilično nezadovoljan(na)	43	3.9
5. Jako nezadovoljan(na)	12	1.1
Bez odgovora	10	0.9
Ukupno	1.106	100.0

Prosječna procjena = 2.0

Ritam tjeskobe i vedrine. Prevladavajuća raspoloženja, strahovi i brige određeni su obilježjima osobnosti ispitanika, ali i kvalitetom života. Razdioba odgovora vidljiva u tablici 73 pokazuje da prevladavaju sretna raspoloženja. No podatak da se svaki četvrti ispitanik često osjeća potišteno ili tužno (23.1%) navodi na analitički oprez.

Zora Raboteg-Šarić, Ivan Rogić
Daleki život, bliski rub

	Često (1) %	Ponekad (2) %	Rijetko (3) %	Nikad (4) %	Bez odg. %
Koliko se često osjećaš potišteno ili tužno?	23.1	49.7	23.2	3.3	0.5
Koliko se često osjećaš sretno i zadovoljno?	46.6	41.1	10.5	1.1	0.7

Tablica 73.
Učestalost tužnih i sretnih raspoloženja

Prosječna procjena za depresivno raspoloženje = 2.1
Prosječna procjena za dobro raspoloženje = 1.7

Notorno je da su depresivna raspoloženja ovisna o iskustvu nesigurnosti i o brigama u vezi s vlastitom budućnošću. Čak 515 ili 46.6% učenika odgovorilo je da su se, onih dana kada se provodilo ispitivanje, zbog nečega osjećali zabrinuto i uplašeno. Na pitanje što ih plaši ili brine odgovorio je 501 učenik, a ukupno su navedena 562 događaja (tablica 74).

Rang	UČENIČKE BRIGE I STRAHOVI	Broj	% odgovora	% učenika
1	Završetak škole i upis na fakultet (ocjene, matura i sl.)	220	39.1	43.9
2	Osobna budućnost i budućnost Hrvatske	90	16.0	18.0
3	Rat u Srbiji, Kosovska kriza	76	13.5	15.2
4	Odnosi u obitelji (svađe, sukobi, obiteljski problemi)	26	4.6	5.2
5.5	Zaposlenje, financijska situacija	25	4.4	5.0
5.5	Politička situacija u svijetu	25	4.4	5.0
7	Zdravstveni problemi (vlastiti, bliskih osoba)	20	3.6	4.0
8	Međunacionalni odnosi (mržnja i osveta, budućnost nacionalnih manjina)	14	2.5	2.8
/	Ostalo (specifični odgovori)	66	11.7	13.2
/	Ukupno odgovora	562	100.0	/
/	Broj učenika	/	/	501

Tablica 74.
Trenutačni događaji koji najviše zabrinjavaju mlade

Iz dobivenih odgovora uočljivo je da su najizraženije brige i strahovi velikim dijelom uvjetovani događajima u vrijeme ispitivanja. U to vrijeme trajao je rat na Kosovu i započeo je napad NATO snaga na Jugoslaviju. To je, naravno, osobito zabrinjavalo učenike koji su za to područje vezani obiteljskim i rodbinskim vezama, a kod dijela učenika moglo je pojačati opću nesigurnost i brige za vlastitu budućnost. Istraživanje je, isto tako, provedeno koncem školske godine te je logično da je u to vrijeme velik dio učenika najviše brinuo kakve će ocjene dobiti i hoće li se moći upisati na fakultet. No, ne treba isključiti ni djelovanje sklonosti teatralizaciji inače banalnih okolnosti i činjenica.

Nadzor budućnosti i samopouzdanost. Za zdrav osobni razvoj i uspješno sučeljavanje sa životnim nedaćama važan je osjećaj da možemo sami utjecati na svoju budućnost ili tzv. unutarnje mjesto kontrole. Za razliku od toga, ovisnost ponašanja o vanjskim silama dovodi do osjećaja bespomoćnosti, neadekvatnih načina sučeljavanja sa stresom i pasivna odnosa prema budućnosti. Ovakav stil ponašanja određen je, dakako, svojstvima osobnosti, ali na njega djeluju i stečena iskustva ili stanovita povijest uspjeha u životu.

U ovom uzorku 37.5% učenika smatra da njihova budućnost uglavnom ovisi o izvanjskim okolnostima na koje ne mogu puno utjecati; za 59.4% ispitanika njihova budućnost ovisi o njima samima; 3.1% učenika nije odgovorilo na ovo pitanje.

Dobivena slika (ne)samopouzdanosti donekle je u skladu s osjećajem kontrole vlastite budućnosti. Više od polovice učenika (55.1%) ima aktivan odnos prema svojoj budućnosti, tj. planira budućnost i postavlja sebi jasne ciljeve, dok kod ostalih prevladavaju odgovori "ovisi, kako kada" (30.5%), "ne razmišljam o budućnosti" (8.3%) i "ne znam, teško mi je odrediti" (6.1%). Pasivniji odnos prema vlastitoj budućnosti ne mora u ovom slučaju značiti i trajnije obilježje ličnosti ispitanika, nego može biti i izrazom prilagodbe promjenljivim i nesigurnim životnim uvjetima. Na to ukazuje i podatak o zadovoljstvu vlastitim zdravljem i općenito visoko zadovoljstvo sobom kao osobom (tablica 75). Uzimajući sve u obzir, 81.8% učenika zadovoljno je sobom kao osobom, a među jako zadovoljnima svaki je četvrti ispitanik u uzorku (25%). Drukčije rečeno, fatalistička pasivnost ne određuje većinsko ponašanje ispitanika.

Zadovoljstvo sobom	N	%
1. Jako zadovoljan(na)	276	25.0
2. Prilično zadovoljan(na)	628	56.8
3. Niti zadovoljan(na), niti nezadovoljan(na)	168	15.2
4. Prilično nezadovoljan(na)	21	1.9
5. Jako nezadovoljan(na)	7	0.6
Bez odgovora	6	0.5
Ukupno	1.106	100.0

Prosječna procjena = 2.0

Zora Raboteg-Šarić, Ivan Rogić
Daleki život, bliski rub

Tablica 75.

Uzimajući sve u obzir, koliko si općenito zadovoljan(na) sobom kao osobom?

Ocjena obilnosti ponude životnih prilika. Odgovori na nekoliko pitanja pokazuju da mladi ljudi doista mogu biti zadovoljni sobom, premda tijekom života nisu imali puno prilika za razvoj. Unatoč tome, u njihovim odgovorima ne prevladava gorčina i bunt. Naime, na pitanje: Jesi li u svom dosadašnjem životu imao(la) dovoljno dobrih prilika da napraviš najbolje što možeš?, dvije trećine (65.8%) ispitanika odgovorilo je da su imali dovoljno dobrih prilika. Ispitanici koji smatraju da nisu do sada imali dovoljno dobrih prilika u životu (33.2%), kao najčešći razlog navode rat i slabu financijsku situaciju.

Međutim, tek odgovori na dodatno (projektivno) pitanje ukazuju na to kakva su bila dosadašnja životna iskustva ove generacije mladih ljudi. U upitniku se od njih tražilo da nabroje tri stvari koje oni nisu mogli imati u životu, a željeli bi da ih ima njihovo dijete. Na ovo pitanje odgovorilo je 93.5% ispitanika. Prema onome što bi željeli svojoj djeci, može se zaključiti što im je najviše i nedostajalo. Ispitanici su naveli ukupno 2.678 želja, a dobiveni odgovori klasificirani su u osamnaest kategorija sadržaja. Najčešće se među željama pojavljuju neka materijalna dobra kao što su stan, auto, računalo, luksuzniji predmeti i, općenito, veći životni standard (41.3%). Odgovor "više novca" navodi 37.3% ispitanika, a preostali su najčešći odgovori želja za mirom, tj. životom bez rata i, općenito, želja za sretnijim djetinjstvom. Primjeri ostalih odgovora u tablici 76 zorno pokazuju kakva su iskustva mladi stekli u svom životu tijekom posljednjih godina. Takva iskustva uvjetovana su ponajviše teškim ratnim okolnostima i nisu svojstvena mladim ljudima koji su živjeli u drukčijem okruženju. Upozoriti je, npr., da svaki deseti učenik navodi kako bi svome djetetu poželio stalan dom tj. stalno mjesto boravka.

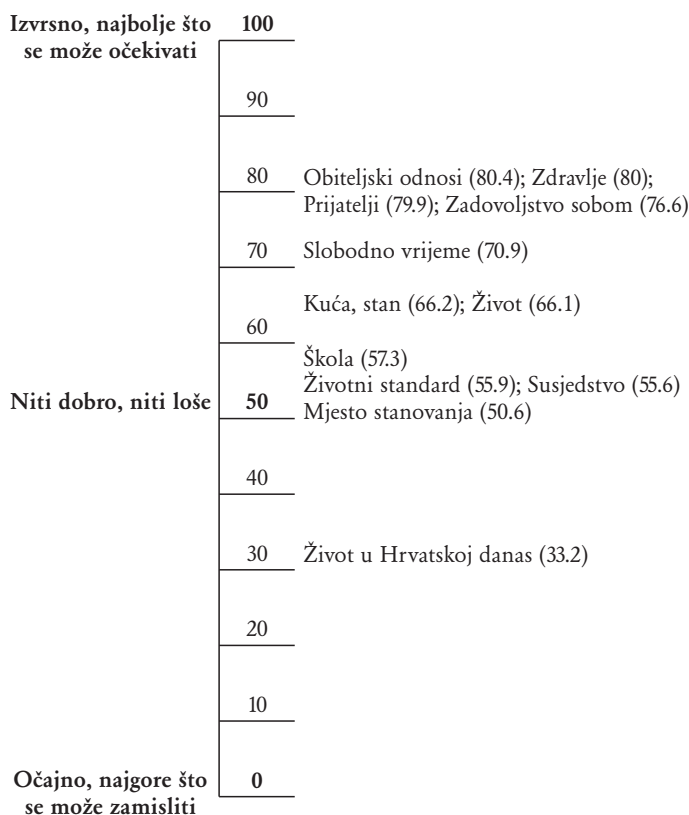
Tablica 76.

Navedi tri stvari koje bi želio(željela) da tvoje dijete ima, a koje ti nisi mogao(la) imati.

Rang	Što bi učenici željeli svojoj djeci a što sami nisu (dovoljno) imali	Broj želja	% učenika
1	Materijalna dobra, veći standard (stan ili kuću, bolje uvjete stanovanja, auto, računalo, više luksuza i sl.)	457	41.3
2	Više novca	413	37.3
3	Mir - život bez rata	321	29.0
4	Sreću i općenito bolje djetinjstvo	317	28.7
5	Bolju situaciju u obitelji (život s ocem, s oba roditelja, razumijevanje i pomoć roditelja)	162	14.6
6	Lagodniji život (život u boljoj zemlji, putovanja, život u gradu, bolji život i sl.)	150	13.6
7	Bolju perspektivu (bolju budućnost, zaposlenje i sl.)	126	11.4
8	Stalno mjesto boravka (stalan dom, da ne mora seliti, stalno prebivalište i sl.)	102	9.2
9	Bolje školovanje (mogućnost studija, glazbena škola, strani jezici, privatna škola)	100	9.0
10	Slobodu i demokraciju	79	7.1
11	Obilježja osobnosti i karaktera (pošten, pametan, optimističan, uporan, hrabar, jak)	66	6.0
12	“Sve što sam ja imao”	59	5.3
13.5	Prijateljstvo (bolje prijatelje, bez obzira na nacionalnost, više prijateljstva i sl.)	54	4.9
13.5	Zdravlje	54	4.9
15	Sigurnost	51	4.6
16	Zabavu	49	4.4
17	Više ljubavi	40	3.6
/	Ostalo (specifični odgovori)	78	7.1
/	Ukupan broj želja	2.678	/
/	Bez odgovora	/	6.5
/	Broj učenika	/	1.106

Opća ocjena zadovoljstva osnovnim životnim područjima. Na kraju upitnika primijenjena je ljestvica zadovoljstva na kojoj su ispitanici ocjenjivali sva važnija životna područja o kojima su odgovarali u upitniku. Učenicima je dana uputa da brojevima od 0 do 100 označe gdje se oni, s obzirom na zadovoljstvo u određenom području, nalaze na “ljestvici života”. Prosječne procjene i ljestvica zadovoljstva prikazani su na slici 1.

U skupini iskustava koja su dobila najveće ocjene zadovoljstva (od 76.6 do 80.4) osobna su područja života:

Zora Rabotež-Šarić, Ivan Rogić
Daleki život, bliski rub

Slika 1.
 Prosječne procjene zadovoljstva različitim životnim područjima na ljestvici zadovoljstva životom

odnosi u obitelji, zdravlje, odnosi s prijateljima i zadovoljstvo sobom. Učenici su zadovoljni i svojim životom, kućom ili stanom u kojem žive te načinom kako provode slobodno vrijeme (prosječne procjene od 66.1 do 70.9). Odgovori pokazuju da mlade ljude najviše brine slaba gospodarska situacija u državi i niz problema uzokovanih ratnim i poslijeratnim okolnostima. Stoga oni jedino “život u Hrvatskoj danas” upisuju u zonu nezadovoljstva (33.2). Područja koja su ocijenjena više neutralno (prosječne procjene od 50.6 do 57.3) jesu: mjesto stalnog boravka, susjedstvo, životni standard te škola i naobrazba.

Dobivenu razdiobu korisno je “čitati” na dvije osnovne razine. Na prvoj razini razdioba je otisak javnog opažaja tekućih prilika u Hrvatskoj. Otisak poučava da je skup uvjeta života ovisan o državi i političkim sudionicima u Hrvatskoj, blago rečeno, problematičan. No, skup uvjeta koji izravno ovise o obiteljskim sudionicima zaslužuje bolje ocjene. Sukladno tomu, na čistinu izbija zaključak da anketirani, posredno, vjeruju kako je njihova osobna budućnost i budućnost njihove obitelji bolja (“svjetlija”) negoli budućnost općih prilika u hrvatskoj

državi. Potonja, implicitno poučava dobivena razdioba, jednostavno nije uspješna u svojoj ulozi glavnoga sistemskog jamca uspješna razvitka društva i pravedne razdiobe dobara.

Na drugoj pak razini istu razdiobu korisno je pročitati kao stabilni otisak jednog modela tumačenja zbilje korijen kojega je u kolektivnom iskustvu oblikovanom prije aktualnih prilika.

Podsjećamo, dobivena razdioba implicitno nudi pravilo: koliko je predmet ocjenjivanja udaljeniji od osobne (privatne i obiteljske) zone, toliko mu je i ocjena kakvoće niža. To znači da najniže ocjene ne/zadovoljstva tipično “inkasiraju” javni sektori koji izravno određuju razvojnu i životnu kakvoću “Hrvatske danas”. Nije teško uočiti da u podlozi dobivene razdiobe važnu ulogu igra epistemologijski tlak kolektivne sheme inače svojstvene društvima sa živim pamćenjem totalitarnih oblika društvene regulacije ili društvima pogođenim tijekom dužeg razdoblja djelovanju jakih strukturnih zapreka. Po spomenutoj shemi, za sve dobro u životu pojedinca zaslužan je sam pojedinac ili pojedinac i njegova obitelj (u koju se, po pravilu, uvršćuje i šira rodbinska mreža). Za sve je pak zlo kriva državna vlast i njezine ustanove. Na toj se podlozi oblikuje jedna vrst **predracionalne uskrate** svake razvojne legitimacije djelovanju sudionika podrijetlom iz javne sfere. Uskrata **nije ovisna** o njihovim aktualnim uspjesima/neuspjesima. Ovisna je, naprotiv, o unutrašnjoj jasnoći i praktičnoj jednostavnosti same sheme. Dakako da se u takvu životnom okviru uspješnije oblikuju stavovi s nepovjerenjem u razvojne namjere i sposobnosti sudionika podrijetlom s razina iznad individualne i obiteljske. Višekratni uvidi, stečeni raznorodnim istraživanjima, pokazuju da skicirani tip odnošajne mreže leži u samoj jezgri ponašanja “tipičnih” periferijskih aktera.